

Анатолій Миколайович Колодний

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди
Національної Академії Наук України

Сучасне неоязичництво українства як вияв його історії і трансформації природної релігійності

Язичництво – надто невизначений термін як в науці взагалі, так і в релігієзнавстві зокрема. Він набуває різного смислового навантаження залежно від того, хто і для чого ним користується. Академічні релігієзнавці частіше до нього звертаються для позначення етапу розвитку релігійних вірувань, що передували етнічним (національно-державним), а тим більше – світовим релігіям. Водночас дехто з дослідників до язичництва відносить не родо-плем'яні вірування, а власне етнічні релігії того чи іншого народу. Так, для українців язичництвом тоді постають вірування умовно об'єднані „Володимировим пантеоном”.

Характерно, що термін „язичник” довгий час взагалі не мав релігійного змісту. Послідовники дохристиянських вірувань тоді не називалися кимось язичниками і самі себе вони так не називали. Між ними навіть не віднаходилося щось спільне, бо ж їхні вірування мали тоді своє чітке конкретне, насамперед обрядове, вираження, а їх визнавці поставали як прихильники якогось відомого може лише їм божества. Поняття „язичництво” виокремилася лише в християнському середовищі. Оскільки християнська релігія поширювалася переважно в містах, а дохристиянські вірування зберігалися в сільських поселеннях, то язичниками (поганями, селяками) звали сільських жителів, а їх віру – язичницькою. З часом цим поняттям позначалися не лише вірування, які існували в різних народів до появи християнства, і послідовників всіх дохристиянських вірувань, а й взагалі все нехристиянське. Нині ж, більше того, кожна християнська конфесія розглядає навіть вірування свого „християнського сусіда” певною мірою як язичництво.

Характерно, що подібної позиції дотримуються послідовники всіх так званих історичних релігій. Вони дещо погоршливо ставляться до всіх вірувань, що існують поза ними, іменують їх поганством із набутим опісля всім негативним підтекстом цього слова. Нині дійшло до того, що терміном „язичництво” йменується подеколи навіть все секуляризоване людське суспільство. Але зауважимо, що при цьому термін „язичництво” вже втрачає будь-який духовний зміст.

Для сучасної людини язичництво постає часто як набір різних язичницьких богів, імена яких нічого для неї не значать, яких вона, власне, не знає, байдужа щодо них, а відтак і до тієї релігійності, сутнісний зміст якої вони становлять. А між тим язичництво, як це аргументовано показує американський дослідник Гус Ді Зеріга в своїй книзі „Християни і язичники” (Москва, 2002) – це людина в контексті природного життя, це духовний пошук нею себе у навколишньому світі, в якому ми часто ще губимося. Якщо в трансцендентних релігіях світ втрачає свою сакральність, постає як зібрання об’єктів, що не мають внутрішнього смислу, самоцінності, бо ж уявлення про Бога як щось повністю трансцендентне робить його вище цього світу, то язичництво божественне віднаходить всередині самого навколишнього світу. При цьому останній, не як творіння Божественного, а як його частинка чи вмістилище, не відокремлюється від священного, бо ж має свою самоцінність, до якої слід ставитися поважливо. Тому у язичника відсутня екзистенційна туга із-за якоїсь там безглуздості буття. Для нього священне явлене у світі і в останньому немає чогось такого, що було б відокремленим від нього. Все тут має священну силу і варте поклоніння. Язичник молиться на довкілля, молиться всюди, бо ж все навколо є проявом священного. Для нього важливою є не втеча від світу, а досягнення гармонії з ним, бо ж світ не є чимось „занепалим”, гріховним, а виявом священного, до якого слід прилучатися, жити з ним, а не поза ним. Саме поклоніння світовій гармонії, як це слушно зауважує згадуваний вище Гус Ді Зеріга, є характерною рисою багатьох язичницьких традицій, саме цим вони в основному й відрізняються від релігійного монотеїзму. „Оскільки Дух іманентний, то він осягається людиною різними способами, які є неможливими для трансцендентального божества. Акцент на гармонії, а не на особистому спасінні, приводить до надто більшого устремління до духовного преображення і зв’язку з Божественним в цьому житті, а не до божественного благословення в потойбіччі.

Якщо трансцендентні релігії все своє віровчення формують винятково на основі якогось одкровення Божого, даного нібито заради блага людини, а всі індивідуальні одкровення в них є істинними, коли вони співзвучні із Священними Писаннями, то в язичництві домінує особистісне сприйняття Божественного через обряд, медитацію, споглядання, транс, духовний пошук і т.п. Для язичника не так важливою є спільність вірувань, як спільність обрядових дійств, які при цьому все ж утримують великий простір для індивідуальних варіацій за умови збереження певних успадкованих від предків форм.

Язичник вшановує лише своїх, звиклих для нього богів, але при цьому не заперечує силу чужих щодо нього богів. Жодне язичницьке вірування не засвідчує свою єдинодостовірність й не закликає при цьому всіх до обов’язкового і беззастережного поклоніння своїм богам. Таке розуміння язичниками Божественного і можливих форм відносин з ним виключає якусь їх місіонерську діяльність. Оскільки в язичництві домінує індивідуальне сприйняття Божественного і ніхто в ньому не може претендувати на якусь винятковість своїх поглядів на природу духовної реальності, то будь-яка форма виявлення вірувань тут є істинною і не заслуговує нівелювання або обов’язкового наслідування.

Для язичника не важливим і значимим є якість там освячення кимось його храму, як просто факт його розміщення на священному клаптику землі, від якої цей храм і одержує свою священну силу. Язичник молиться на все в доквітлі, оскільки в світі будь-який предмет має духовну силу, а відтак – і заслуговує на поклоніння йому. Це лише на початкових етапах розвитку язичницьких вірувань існувало поклоніння якимсь там ідолам, що нібито втілювали в собі Божественну силу, були тотожні їй. З часом це зникло і язичницькі боги постали вже в дещо абстрактній, духовній формі.

У язичника також немає якогось там особливого таїнства причастя якимись визначеними їстивними стравами. Для нього будь-яке сприйняття їжі вже є священним актом, бо ж все предметне є проявом священного.

Трансцендентні релігії абсолютизують наявність у світі якогось фундаментального зла і, власне, тримаються на основі пропонування шляхів відвернення його негативної дії. Без чорта і Бог був би непотрібним, говорить народне прислів'я. На відміну від них у язичників світ не постає як арена титанічної боротьби між добром і злом, бо ж він є священним і в ньому немає місця для нечистої сили як невід'ємної його складової. Остання постає як щось залітне, звідкись кимось привнесене, привнесене тим, що боїться світу, а тому існує десь потаємно поза ним і виявляє себе підступно. На відміну від християн, язичники радісні у своїх обрядах, не прихнюплени постійно. Знаючи добре доквітля, вони постають в ньому як господарі, а не як гості. Тому воно їх не лякає, орієнтує на діяльність у світі, а не очікування якихось благ і невідомо коли, де і від кого.

Язичник вірить у потойбічне життя після смерті, але воно у нього постає не як якість там бездіяльне райське блаженство, що ми маємо в християнстві, ісламі чи в тому ж індуїзмі. Для нього сенс життя в самому житті. Спостерігаючи циклічну природу зовнішнього світу, коли все після зимової сплячки-смерті весною знову оживає для буйного розквіту влітку і нової смерті восени, язичник в цьому віднаходив незаперечну істину „вічної присутності”. Світ поставав для нього не як історія з її часовою протяжністю, а як плинність циклів, в яких все повторюється і не губиться, а лише перевтілюється. Окреме людське життя язичнику також уявлялося як цикл народження, смерті і нового народження. Потойбіччя при цьому поставало не як якість судилище, а як невід'ємний елемент вдосконалення, оновлення, підготовки до нового життя, як окремий етап самореалізації.

Відтак язичник не осмислює світ як щось існуюче поза ним, а живе в цьому світі, відчуваючи в ньому себе невід'ємною його часточкою. Він не протистоїть природі, а взаємодіє з нею, шукає себе в ній. І якщо для тієї чи іншої її частини людина шукає якогось покровителя, то він (лісовик, польовик, домовик і т.п.) не є для неї злою слою, а виявом господаря, через спілкування з яким можна досягти бажаного. Господар цей скоріше є уособленням природи функціонування певної частини світобудови, ніж чимось надприродним, а тому не потребує для засвідчення свого існування якихось особливих доказів. Для язичника він просто є і з ним слід рахуватися.

Враховуючи вище сказане про язичництво як специфічний пласт духовної культури, не можна абсолютно погодитися з тими негативними підходами до нього, примітивними оцінками, які побутують не лише в іноязичницьких

віруваннях, а навіть в деяких історичних працях. Християнство, як і всі інші історичні релігії, має порівняно незначну історію. За умов їх відсутності передуюча цим релігіям віра цілком успішно виконувала свою світоглядну, виховну та орієнтаційну роль, виявляла належну суспільну та етичну функціональність. Вона поставала як своєрідна картина природи і господарки людини в ній. Саме тому з приходом нових вірувань остання не змогла зникнути безслідно. Більше того, стала функціонувати з ними паралельно, подеколи в чистому своєму вигляді, але частіше асимільовано в нові вірування.

Відомо, що будь-яка релігійна система зорієнтована на встановлення особливого зв'язку її послідовників із надприродним, священним. Тому різні релігійні традиції неминуче мають багато спільного не лише в змісті, а й у формі. Співіснуючи поруч, релігійні традиції допомагають одна одній краще зрозуміти природу вираження трансцендентного.

Відтак язичництво – це особливий вид духовності, який хоч і співзвучний з іншими віруваннями, але має свої, лише йому притаманні особливості. На думку М.І. Костомарова, сутність язичництва полягала в обоженні природи, визнанні якоїсь містичної сили за предметами і явищами довкілля, поклонінні Сонцю, небу, воді та землі, вітру, деревам, птахам, камінню тощо.

„Релігійні уявлення слов'ян частково втілилися у формі ідолів, але у них не було ні храмів, ні жерців. Вони мали досить неясні уявлення про людину після смерті, потойбічний світ вважався їм продовженням справжнього життя”.

Нам нині складно, а часто й неможливо реконструювати в повному обсязі віроповчальної і обрядової складових язичництва. Як правило, якісь письмові джерела про цей пласт релігійності не збереглися. Дещо для цього нам дають пам'ятники усної народної творчості, які беруть свій початок ще з дохристиянської доби, хоч почали їх записувати лише з XVIII–XIX століть і вони виявилися значною мірою християнізованими або по-християнському інтерпретованими. Значно більше інформації дають предмети матеріальної культури – археологічні знахідки, мистецькі витвори того часу тощо. Дослідники звертаються ще й до виокремлення тих елементів давніх вірувань, які були асимільовані до себе сучасними релігійними системами.

Варто зауважити, що й самі язичницькі вірування не залишалися незмінними, оскільки через них виявлялася значною мірою культура народних мас. Навіть наші давньоруські письменники не визнавали язичництво чимось сталим і прагнули простежити еволюцію прадавніх вірувань своїх предків. Так, в „Повісті врем'яних літ” під 986 роком вміщено „Промову філософа” – грецького проповідника, який прибув до Києва, щоб повернути в християнство князя Володимира. Промовець виокремлює два основні етапи у розвитку язичництва. Якщо перший характеризує поважання людиною навколишньої природи і просте поклоніння їй, то на другому вже з'явилося виготовлення ідолів і шанування їх шляхом принесення жертв.

Історично більш вірогідну періодизацію язичницьких вірувань знаходимо в „Слові св. Григорія, изобретено и толцех о том, как первое погани суще зыщци кланялись идолам и требы им клали; то и ныне творят” – пам'ятці XII століття. Тут виокремлюються три головні періоди еволюції релігійних уявлень давніх слов'ян: 1) поклоніння берегиням і упирам; 2) поважання Рода і Рожаниць; 3) моління Перунові, Хорсу, Мокоші та Вилам.

Українці завжди були землеробською нацією. Постійний зв'язок із землею, зрозуміло, позначився на їхній духовності, наклав на неї відбиток селянськості. Тому культ Землі, землеробської праці є основою світобачення українського селянина. Земля, яку він називає ненею, в його фольклорі навіть стоїть над Богом і святими. Згадаймо принагідно тут колядку „Святі орачі”. В ній святий Миколай за плугом ходить, святий Михайло волоньки гонить, Господь-Бог ріллю всіває, Син Божий її зволочає, а Мати Божа їм їстоньки носить. Лише філософія землі українця, згідно з якою праця на ній є священною справою, дала йому можливість включити божественні сили у землеробський цикл і не вважати такий хід мислення чимось гріховним. Саме це зумовлює той факт, що вірування українця не могли бути і не є чисто християнськими.

Релігійну духовність українців завжди характеризували такі риси як антиїстичність, простонародність, сімейність та обрядовірність. Вони не зникали із зміною їх конфесійних орієнтацій, зберегли свою непорушність навіть в роки домінування в суспільній свідомості матеріалізму й атеїзму. Ця особливість релігійної зорієнтованості українців впливала на зміст і наслідки тих світоглядних і релігійних революцій, які проходи на українських теренах протягом всієї їх історії.

Масова свідомість українського народу завжди була і залишається язичницькою, а християнство, прийшовши на Русь-Україну внаслідок духовної революції зверху, вимушене було оязичнитися. Внаслідок цього ми мали християнізоване язичництво і оязичнене християнство, що в науковій літературі одержало назву двовір'я. Двовір'я постало як синкретичне поєднання язичницької картини природи і християнської картини людини, язичницького побуту українців і християнського їх офіюзу. Звідси й особливість християнськості українців. Вона ніколи не була задогматованою по-християнському, виступала приземленою на вшануванні Ісуса Христа, Богородиці і християнських святих, зорієнтованою на помірковану антиклерикальність і вільнодумство, прагматичну поліконфесійність і етизовану релігійність.

Буденна релігійна духовність українців формувалася стихійно на основі їх природних релігійних вірувань, під впливом і в залежності від селянськості їх економічного життя, майже постійної відсутності своєї духовної еліти й інтровертності їх психологічної природи. Вона знайшла собі притулок в обрядово-побутовій сфері життя українського етносу, закріпилася в календарній звичаєвості й поезії, виявлялася як батьківська традиція, невід'ємна національна ознака. Непорушність буденних форм релігійності українців зберігала їх прив'язаність до господарки, сила громадської думки, прагнення в такий спосіб зберегтися як нація за умов постійного колоніального поневолення і духовного гноблення.

Все це дає нам підставу виокремити у розвитку українського язичництва два етапи – власне язичницький і двовірний. Своє продовження вони знайшли в тому українському неоязичництві, названому нами рідновірством, яке постало в середині ХХ ст. серед українців діаспори в Англії, Канаді та США, а звідти згодом було привнесене вже в незалежну Україну.

Нині світ переживає етап відродження язичницьких вірувань. Кількість язичницьких громад неухильно зростає і до того ж у різних країнах. Відбувається

відродження язичницької духовності на фоні домінуючих в світі світської і християнської культури. Але зауважимо, що лінія успадкування язичницьких вірувань при цьому не є неперервною. Язичництво постає дещо у видозміненому і осучасненому вигляді. Саме тому його й називають новим (нео-) язичництвом.

В чому ж особливість неоязичництва? Домінування в духовному житті більшості народів світу історичних релігій, зокрема християнства, навіть певна співпраця і співпадіння інтересів Церкви і держави спричинили те, що в їх свідомості і побуті збереглися лише деякі фрагменти давніх язичницьких вірувань. Більше того, останні зазнали на собі певного впливу не лише суспільства, а й нових релігій, а тому не постають у всій своїй первозданній повноті.

Ще одне. Послідовники неоязичництва – це люди сучасного світу, які у своєму світобаченні надто сильно відмінні від своїх далеких предків. Рису цілісності світогляду вони прагнуть перенести і на язичницькі вірування, скомпонувати останні в такий спосіб, щоб вони поставали як єдина релігійна картина для колись відмінних у своїх віросповідних виявах регіонів. Притаманна давнім язичникам схильність до індивідуальної імпровізації обрядових дійств замінюється конструюванням системи обов'язкових для виконання ритуалів всіма неоязичниками. З'являється штат професіоналів-служителів релігійного культу, наявне прагнення до вибудови язичницьких храмів, укомплектування, а то й творення якихось „священних текстів” тощо. З'являються також регіональні і світові центри сучасних язичників з подібним для історичних релігій штатом керівників і функціональним приписом. Якщо якісь конкретні язичницькі вірування з'являлися стихійно і протягом порівняно великого проміжку часу, то в неоязичницьких систем є конкретні їх творці і розпорядники, навіть визначений час їх появи і трансформування.

Найбільше новшеств неоязичники вносять при відтворенні світу надприродного своїх пращурів. Тут наявна певна штучність і довільність. Вона виявляється як у створеному деякими неоязичницькими течіями (переважно генотейстичними) пантеоні божеств, так і у визначенні іншими (назвемо їх монотейстичними) того єдиного бога (тут є і Сварог, і Дажбог, і Перун), від якого походить і залежить все буття. Спостерігається відхід від природного підґрунтя язичництва, зокрема майже зникло із світу надприродного вшанування Лісовиків, Польовиків, Домовиків і т.п. В цьому виявилось те, що неоязичництво поширюється переважно як міський феномен. Село залишається певною мірою байдужим щодо нього.

Українське язичництво як самобутній пласт релігійності нашого народу, незважаючи на всі тисячолітні потуги християнських церков знищити його або охристиянити, все ж не відійшло в небуття. Воно зберіглося в усній народній традиції, в охристиянізованих обрядових формах, родинному житті тощо.

У становленні українського неоязичництва відповідно до розуміння в ньому світу божеств я б виокремив три етапи:

1. Відродження нашого язичництва як окремої релігійної системи, відмінної від християнства й інших історичних релігій, відбулося в середині минулого століття. Велика заслуга в цьому належить професору Володимиру Шаяну (1908–1974), який все своє життя присвятив очищенню духовної скарбниці українців від всього привнесеного до неї часом, поверненню їх до своєї Рідної Віри. Перша

грумада рідновірів з'явилася серед українців діаспори в Канаді у 1981 р. В 1987 р. учні і послідовники В. Шаяна видрукували збірку його праць „Віра предків наших”.

В Україну ж ідеї відродження Рідної Віри проникли лише десь 10–15 років потому. У 1993 р. в Києві з'явилася перша громада Українських Язичників „Православ'я”. Її волхвиня Зореслава (в миру – кандидат філософських наук Галина Лозко), ґрунтуючись на текстах культової пам'ятки українського язичництва „Велесової Книги” (далі – ВК) та народних правилах моралі уклала Символ Віри та Застороги нащадкам. Основи віровчення Української Віри викладені нею у „Волхвнику” і в молитовнику „Правослов”. Рідна Віра ґрунтується на язичницькому розумінні Бога як багатопроявної сутності, що реально постає у вигляді багатьох імен богів.

„Бог в Українській Вірі іманентний – пише Г. Лозко – Він у всьому живому, він – Пращур, Батько, друг, а не караючий суддя, боги й Богині мають свою чоловічу і жіночу сутність. Людина – частинка Бога. Вона може знайти в собі божественні риси, сили, таланти, мудрість, якщо навчиться слухати Природу і жити в злагоді з нею”.

Віровчення рідновірів чітко виокремлює три сфери буття – Праву, Яву і Наву. Права постає в ньому як універсальний космічний закон, за яким неупорядкований стан (хаос) перетворюється в гармонійно упорядкований Всесвіт (Космос). Відтак Права, „невідомо уложена Дажбогом” (ВК 1), керує Всесвітом і ритуалом. Вона визначається не ззовні, а із самої себе (із середини). Саме Права визначає все, включаючи і саму себе. „Навіть діяння Богів є окремими проявами Прави, яка регулює рух Сонця та планет, дощ, життя рослин, тварин, людей” – відзначає Волхвиня. Саме тому, як це пише Велесова Книга, вчення про Праву тісно пов'язане з поняття Яви і Нави: „Ява текуща, а творена в Праві, Нава бо є по тій: до тої є Нава, і по тій є Нава, а в Праві ж єсть Яв”.

Відтак, згідно з язичеським віровченням, життя Яви дається Богами Прави, після нього і перед ним є Нава (смерть, ніщо, вічність), а в Праві є Ява (час, тимчасовість).

Кругообіг душ в цих трьох світах відбувається подібно до кругообігу води в природі. Ця триєдність буття, як зазначає волхвиня Зореслава, відображена в символічній ідеї священного Дерева Життя. Його коріння, що сягають підземних глибин (світу Нави – світу Предків) – це коріння нашого Роду. Стовбур і гілки Священного Дерева уособлюють проявлене буття – світ живих людей (світ Яви). Корона й листя священного Дерева є житлом володарів вищого світу – світу Прави, тобто світу Богів, які правують (керують) Всесвітом, та героїв, які загинули за свій народ і відішли до Сварога, щоб отримати нове втілення. При взаємодії небесної і земної сил народжується третя – синівська сила. Так у триєдності буття постає Рід, зникають міжчасові рамки минулого, теперішнього і майбутнього, створюючи єдність народу як цілого¹.

Однією з головних засад Рідної Віри є віра в божественне народження, що ґрунтується на легендах про кровну спорідненість русичів-українців з Богами. Так, в „Слові о полку Ігоревім” говориться про русичів як „Дажбожих внуків”,

¹ Г. Лозко, *Українська Віра – Українське язичництво – етнічна релігія українців* [в:] Релігійна панорама, 2001, № 8–9, с. 99–105.

а віщого Бояна як „Велесового внука”. Згідно „Велесової книги” Боги Прави є „нашими Праотцями, бо ж се ми походимо від Дажбога і стали славними від славлення богів наших”, „боги наші суть великі родичі” (ВК 24-в та 33). Русичі у „Велесовій книзі” також називають синами Перуна, внуками Сварожими, дітьми Сонця, Сонячними родичами, синами творця. Зрозуміло, що така віра виховує гордість за своє походження, почуття національної гідності й людську самоповагу взагалі.

Як і будь-якій іншій релігії, українському язичництву притаманний світоглядний дуалізм, проте він у ставленні до протилежностей – добра і зла, дня і ночі, вогню і води, чоловіка і жінки – якісно відрізняється від витлумачення цього світовими релігіями. Язичник не наголошує на якомусь побороюванні в цьому протистоянні, розглядає співіснування обох начал як нерозривну єдність, що формує гармонію Всесвіту. У „Велес Книзі” зокрема сказано: „Це не може бути іноді, якщо хтось не втримався б і сказав нерозумне про Чорнобога, а інший у radoшах про Білобога” (ВК 22); „Білобог і Чорнобог перуняться (б’ються – А.К.) і тим Сваргу (Небо – А.К.) тримають, аби світу не бути повеженому” (ВК 11а).

Головною засадою свого життя і побуту язичники вважають єдність природного і духовного. Тому вони не визнають чернечу аскезу, відречення від світу, бо ж нехтування тілом призводить і до занепаду духу. „Боги не бувають лише добрими чи злими – пише Г. Лозко – вони завжди відповідають на вчинки людей: добра поведінка завжди приносить добро, зла – шкоду”. Наприклад, прийшовши до лісу, язичник молиться Лісовику, приносить йому пожертву. Це зобов’язує його шанувати природу і не чинити шкоди рослинам. При цьому молитва до Лісовика, як своєрідна медитація, налаштовує язичника на доброзичливі взаємини з лісом. Останнє має виявлятися в поміркованому споживанні лісових багатств, бережливому ставленні до лісу, бо ж безумне знищення природи може обернутися екологічною катастрофою.

Віра в потойбічне життя людської Душі сформувалася ще в трипільському суспільстві й закріпилася в арійські часи (десь близько другого тисячоліття до н.е.). Згідно поглядів язичників, Душа є причиною думки і життя в тій істоті, яку вона одухотворює. Вона володіє свідомістю і волею тілесного господаря в минулому й теперішньому. Матеріально Душа пов’язана із зрачком ока, з пульсацією серця і легенями. Українці-рідновіри вірять у безсмертя Душі. Його вони пояснюють постійним обертанням її через світи Прави (Боги посилають Душу на Землю), Яви (отримання тіла), і Нави (скидання тіла і перехід Душі до царства Предків – на Луки Сварожі. Після смерті тіла – свого Богом даного одягу – кожна Душа знову повертається до Сварога. З врахуванням цього у рідновірів існує звичай священної сорочки, з якою вони здійснюють цілий ряд обрядових дійств протягом земного життя людини.

Головним гаслом українських рідновірів є: Україна – Рідна Земля, Рідна Мова та Рідна Віра. Зрозуміло, що ці ознаки етнічної релігії можуть бути відроджені лише представниками українського етносу, бо ж як світові структури, так і представники інших етносів на її теренах суціль, не зацікавлені у відродженні названих етнічних цінностей, а відтак вдаються до релігійної уніфікації, творенні чогось далекого від українства.

2. Другим етапом у розвитку українського рідновірства є поява й порівняно інтенсивний розвиток РУНВіри. РУНВіра – цим буквосполученням позначається одна із найбільш поширених в Україні рідновірських течій, яка була заснована Левом Силенком у 1965 р. в українській діаспорі Америки. Повна назва конфесії – Рідна Українська Національна Віра. Як віросповідання, вона не тотожна Рідній Вірі, оскільки ґрунтується на інших світоглядно-релігійних та обрядових засадах. Це й служить основою того протистояння, яке нині спостерігається між ними.

Якщо рідновіри прагнуть відродити витокові язичницькі форми давньої релігійності українців, то рунвіри приймають реформовану Л. Силенком на принципах стандартів монотейстичних світових релігій давньоукраїнську віру. Якщо рідновірство є природною релігією, то рунвірство є вже штучним релігійним витвором. Воно не має такої глибокої традиції в історії українства як рідновірство.

То ж і не дивно, що останнім часом послідовники Л. Силенка прагнуть внести деякі доповнення до своєї віроповчальної системи, обрядових дійств з метою в такий спосіб включити до останніх дещо із багатой скарбниці давньої духовної культури українського народу.

Як рунвіри, так і рідновіри вважають, що християнство є чужою вірою для українців, бо ж воно не добровільно, через свідоме освоєння з переконання проповідей місіонерів було прийняте їх давніми предками, а силою нав'язане шляхом масового охрещення їх князем Володимиром у 988 р. „Ті, які посвятаються глаголять, що кияни з радістю приймали чужу віру, глумляться над гідністю киян” – відзначає Л. Силенко². А оскільки жодна чужа віра, як і чужа мати, не може замінити рідну, то українці мають, зрештою, повернутися до своєї витокової духовності, бо ж, молячись до „Бога Ізраїлю”, вони тим самим віддають чужій землі свою духовну силу й енергію, яка так необхідна Україні. Обстоюючи таку думку, рунвіри при цьому посилаються на слова Ісуса, який закликав євреїв: „Люби Господа Бога свого”. Свого, а не чужого!

Перший Собор представників громад РУНВіри відбувся 5–6 серпня 1972 р. в Чікаго. З доповіддю „Українська Духовна Революція” на ньому виступив Лев Силенко. Цей Собор затвердив ті Закони, які стали основою духовного та організаційного життя вірних громад конфесії. Учасники Собору одноголосно заявили, що „ми не визнаємо жодних поганських чи непоганських богів, тобто ми не є визнавцями многобожжя (політеїзму)”³.

Відтак РУНВіра не є в прямому розумінні неоязичництвом. Лев Силенко заснував нову монотейстичну релігію, яка одержала ним же дану назву Рідна Українська Національна Віра, а останнім часом названа деякими її послідовниками „Силенковою вірою в Дажбога”. Проте з самого початку своє вчення Силенко називав „Рідною Вірою” (можливо, що ця назва з'явилася у нього під впливом вчення В. Шаяна). Коли ж це поняття почало повсюдно ширитися в діаспорі, то воно приглянулося також і тамтешнім православним й греко-католицьким отцям, бо ж підкреслювало значимість для українства обстоюваних ними конфесій. Вони почали користуватися ним для позначення свого віровчення. Відзначаючи той факт, що ці християнські Церкви мають для

² Наука Рідної Української Національної Віри, Київ 1996, с. 37.

³ Що українець повинен знати? – с. 28.

українців не рідне, а іноземне походження, і що називати чуже рідним – аморально (до того ж, воно і не є національним), Силенко став позначати своє вчення аббревіатурою РУНВіра. Так з'явилася та назва Дажбожої віри – Рідної Української Національної Віри, яка нині стала загальнозначимою для неї.

Відповідаючи на питання, для чого українцям потрібна віра в Дажбога, Силенко зауважив, що в українців дуже низький інстинкт спільнотної зрідненості й самозбереження. Тому, „щоб українці вижили як національна спільнота, їм потрібно відбудувати силу інстинкту національного самозбереження”. В цьому, на думку Л. Силенка, їх може порятувати й оздоровити тільки віра в Дажбога.

Основи силенкового віровчення подаються в написаній ним книзі під назвою „Мага Віра”. Її зміст і структура зумовлені підзаголовком „Співвідношення віри, науки, філософії і релігії”. Автор книги прагне подати історію України, основних сфер культури її народу в контексті всесвітнього історичного процесу, становлення людської цивілізації взагалі.

Корені свого вчення Лев Силенко знаходить ще в добі Трипілля, де були започатковані, як він наголошує, „перші вогнища європейської цивілізації”. „Мага Вірі” стверджує, що „на берегах Священного Дніпра оформився тип Білої Людини, її образ, її мова. Тут самоутвердилася хліборобська Трипільська культура”. Саме тут і з'явилися перші розуміння Бога.

Обстоюючи ідею походження білої раси індоєвропейців з кореня, який складало населення Оріяни-Праукраїни, і виводячи першооснови релігійних понять і всі монотеїстичні релігії з вірувань древніх предків українців-оріян і створеної ними філософії „Вед”, Силенко водночас наголошує на тому, що основною причиною історичної трагедії українства, яка призвела до негативного балансу у його відносинах з іншими, зокрема сусідніми етносами, до порушення природного розвитку суспільства наших предків, було прийняття народом України-Руси насильницьким шляхом нав'язаного йому князем Володимиром візантійського християнства. Останнє підірвало духовні сили українців, знищило високу, світової ваги їхню давню культуру, завдало нищівного удару по українській державності.

Всі незгоди на історичному шляху українського народу Лев Силенко вбачає в тому, що він втратив свою рідну віру, підпорядкувався чужим релігійним авторитетам. Християнство не об'єднало українців на боротьбу з монголо-татарською навалою, не стало духовним стрижнем протистояння нашого етносу агресивним і ворожим експансіям сусідніх держав, зокрема Московії і Польщі.

На думку Л. Силенка, цей несприятливий для нашого народу розвиток історичного процесу може зупинити лише Українська Духовна Революція, яка призведе до утвердження в Україні Рідної Віри. „Українська Духовна Революція – пише він в «Мага Вірі» – ознаменовує відхід Українського народу від жертвників чужовір'я (від юдейської секти, тобто від християнізму греко-римської інтерпретації, від комунізму московської імперської інтерпретації). Українська Духовна Революція йде, як сонячне світання, під прапором Рідної Української Національної Віри”⁴. Для її здійснення українці не повинні орієнтуватися на Європу чи Індію, а лише самі на себе, бо ж там, де є Україна, саме й знаходиться центр Планети. „Нам, українцям, вистачає свого розуму

⁴ *Мага Віра*, с. 925.

і своєї душі, щоб ми були творцями своїх духовних цінностей, самобутніх і світлих як Сонце”.

Засновуючи монотеїстичну релігію, Л. Силенко змушений був значну увагу приділити світоглядним питанням, зокрема таким, як створення і буття світу, місце людини у ньому, а також проблемам формування обрядово-культової сфери та ін. Його погляди не позбавлені оригінальності, хоча й не є невразливими. Насамперед слід чітко усвідомити, що вчення РУНВіри не є в повному розумінні неоязичництвом, як це часто ще про нього пишуть, ототожнюючи рунвірів з рідновірами. В останніх є багато оповідань про численних богів і напівбогів. Їх міфологія політеїстична. У рунвірів є лише один бог з ім'ям Дажбог. З нього ніхто не робить ікони чи ідолів, щоб їй поклонятися, не складає оповіді про якість його земне життя, як це має місце в Біблії.

Будучи різновидом монотеїстичної релігії, РУНВіра дає насамперед своє розуміння Бога. Останній в неї постає як вічність і безмежність. „Дажбоже мій, – читаємо в „Мага Віри”. – Ти є в усьому і все є в Тобі, і Правда живе в Тобі, як серце в тілі, і Безмежність живе в Тобі, як Світ у Вічності. Ти – Душа душі всюдисушого і завждисушого життя, Дажбоже мій!”⁵, Лев Силенко вчить, що Світ – у Богові, а Бог – у Світі. „Світ не родився – Світ вічно був, є і вічно буде Світом. Дажбог – енергія світу вічна, незнищима, всюдисуша”.

Слово „Дажбог” складається з двох санскритських слів: „Да”, що означає „дати”, „даючий”, „датель”, і „ба”, що значить „буття”. Відтак, Дажбог – це датель буття, життя. Дажбог – Свідомість (самоволодіюча сила) Світу. Дажбожа сила – „вічна незнищима енергія, першооснова несвідомого і свідомого буття”. Ця сила діє всюди, у всіх галактиках і метагалактиках, в мені і тобі. Без неї не було б життя на Землі, а сама вона також народжена Дажбогом. Її ество має божественне походження.

В працях Л. Силенка можна знайти величезну кількість епітетів і характеристик, якими він наділяє Дажбога. Він є водночас Любов і Правда, Воля і Дія. Разом з тим „Дажбог – це Світло, без Світла немає життя. Ми прийшли з Світла і відходимо у Світло”⁶.

Силенко вважає питання створення Світу кимсь взагалі некоректним. Легенди про це, як він зауважує, є у „Ведах” і „Біблії”. Але Світ вічно був Світом. Проте водночас без Дажбога Світ не може бути Світом. Всюдисутність Дажбога проявляється, на думку Силенка, у відчутті кожною людиною його наявності в своїй душі, у бутті свого серця, в суті свого ества. Багатопроявленість Дажбога вбачається в тому, що він водночас діє як жіноча суть в жіночому світі і як чоловіча – в чоловічому, а також в тому, що його дія водночас відноситься як до тваринного, так і до рослинного світів.

Силенко неодноразово наголошує на тому, що Бог є один. Водночас кожний конкретний народ має право називати і розуміти його по-своєму й визнавати при цьому таке право за іншими народами.

„Бог – справедливий Господь, – відзначає Силенко. – Він кожному народові дав право мати свою віру, своє розуміння Бога, свою культуру (обрядність), свою мораль (звичасвість). Ніякий народ не має права своєю свідомістю поневолювати свідомість

⁵ *Мага Віра*, 52: 2, 5.

⁶ *Святе вчення Пророка й Вчителя Лева Силенка*, Оріяна 1995, с. 155.

іншого народу, силою вогню, меча, вмовляння наvertати його на шлях іноземної духовності”.

Будучи національною релігією, РУНВіра не призначена на експорт. Їй не притаманна ворожість щодо інших релігій і віруючих. Вона може з ними вільно і толерантно співіснувати.

РУНВіра утверджує активний спосіб життя. „Щастя не падає з неба, людина – його творець”, – зауважує Силенко. Щасливим життям живе та людина, яка має постійні клопоти і справи, волю й бажання їх перемагати. Життя – це праця, а праця – це щастя, яке дає можливість людині показати свої здібності. Саме вартісна праця робить людину значимою. РУНВіровське вчення наголошує на тому, що, живучи на Землі, людина має думати про земне. „Коли підеш на Небо, будеш думати про небесне. Ще ніхто з померлих не повернувся з Неба на Землю і не розказав, як там є”, – відзначає Вчитель.

Тому, як це слушно вважає Лев Силенко, працюючи на свою мету, людина продовжує цим свій вік, бо ж „тільки там є життя, де є творча дія”. Згідно із силенківським вченням, бездіяльні люди самі себе позбавляють світлого кола життєдайної радості. „Красиво прожив роки той, хто у праці відчув приємність і натхнення”. Ці рунвірівські принципи моралі явно дисонують із біблійним вченням про суєтність земного життя і молитовне очікування якогось раю на небі, якого, як сказав Тарас Шевченко, „немає, немає”.

Лева Силенка хвилювало явно приспане християнством рабське життя українця. Він пише:

„Брате, коли ти сам в собі переможеш раба, сам себе пізнаєш, організуєш, тоді тебе ніхто не переможе! Перемогти в собі рабське Я і розвинути в собі якості вільної людини, о, яка це могутня Перемога! Але вільна людина – це не вільний бунтар, самолюб-свавільник, який своє збунтоване Я ставить понад все. Вільна людина є та, яка збагачена вищими жаданнями. З вільної духовності родиться вільна людина”⁷.

Згідно з вченням Силенка, спочилий сповідник РУНВіри відходить у вічність народного Єства – Царство Духа Предків Рідних. Саме в ньому заковане Минуле, Сучасне і Майбутнє Народу України-Руси. Але людина не смертна. Її доля чимось нагадує долю пшеничного зерна, яке, потрапивши в землю, не вмирає, а продовжує жити в новому колоскові. А позаяк всяке тіло (свідоме чи несвідоме) підпадає під дію цього закону зміни, такого перетворення, щоб знову жити, то смерті, власне, немає, а старість людини є часом її повної зрілості. „Народження дитини – це оновлення старого тіла. А тому тіло внука має ті притаманності, що й тіло діда, який відійшов у Царство Духа Предків Рідних”, – наголошує Лев Силенко.

Саме такий хід мислення дозволив Вчителю заявити: „Предки передали нам свою вроду, свою вдачу, мову і віру, притаманності ген своїх. У Єстві, яке формувалось 280 поколінь на берегах рік України-Руси (від Трипілля починаючи), сьогодні живе наше Єство – суть нашого »Я«”. Ми, на думку Л. Силенка, є нашими Предками, а наші Предки – це Ми.

Обстоюючи думку про двохразове народження людини – тілесне і духовне, РУНВіри наголошують на тому, що життєві успіхи людини залежать насамперед від правильності її духовного становлення. Важливу роль в цьому покликани

⁷ *Інтерв'ю Лева Силенка [в:] Україна, 1994, № 7.*

відіграти втілені кожним рунвістом у своє щодення об'явлені Силенком Сім Законів Правильного Життя. Ці Закони включають: 1. Правильне мислення (Воля, Мета, Відвага). 2. Правильне хотіння (Любов, Справедливість, Послідовність). 3. Правильне виконання (Відповідальність, Точність, Дисципліна). 4. Правильне ставлення до себе (Повноцінне „Я”, Незалежне „Я”, Узгоджене „Я”). 5. Правильне харчування (Якісна пожива, Національне вариво, Обрядність). 6. Правильну любов (Співпереживання і Жертвенність, Ненависть і Ощадність, Душевна краса і Вірність). 7. Правильну віра (Природне її народження, Блаженне розуміння, Правильне призначення).

Основні принципи свого віровчення Лев Силенко в афористичній формі передав у викладених ним в „Мага Вірі” сімнадцяти Заповідях, а саме: 1. Розумій і люби Бога по-рідному. 2. Не поклоняйся чужоземним поняттям Бога. 3. Самовдосконалюй розум, душу і тіло. 4. Вір у себе. 5. Люби родичів своїх. 6. Виховуй дітей своїх у дусі Рідної Віри. 7. Шануй духовність Предків своїх. 8. Шануй свята Рідної Віри. 9. Не самозабувайся на чужині. 10. Не обмовляй. 11. Живи для добра Вітчизни. 12. Будь правдивим свідком. 13. Обороняй свої скарби і не привласнюй чужі. 14. Не люби ворогів народу твого. Не будь рабом. 15. Не лишай у біді приятеля твого. 16. Не зневірися. 17. Люби дітей свого і чужого народів.

Згідно із силенківським вченням, всі віри, які навчають людину любити іншу людину, вірити в Бога, є правдивими, хоч і по-своєму. Тому ніхто не повинен їх переслідувати.

„Немає віри кращої чи гіршої... Ніяка віра не впала з неба, – вчить Л. Силенко. – У вірі (початковій чи високорозвинутій) закодована вдача та історія духовного розвитку народу. І пророк, який проголошує заповіді Божі, втілює в собі притаманні його народу гени”⁸.

На питання: ким українець повинен бути? Звучить відповідь:

„Українець повинен бути українцем. Так само, як євреї – євреєм, японці – японцем, а індійці – індійцем. Коли житимемо по вірі, то матимемо свій український шлях життя і спасіння. Самонародиться в душі нашій незалежне національне »Я«”⁹.

В „Мага Вірі” говориться, що ми, українці, повинні бути самими собою, а не безликим населенням без почуття національної гідності. „Маємо бути нацією, а не зденационалізованою юрбою”. Євреї, щоб бути самими собою, не сприйняли реформовану і підкинуту їм Ісусом Христом їх же релігію, „відкинули реформування ним віри Мойсеевої”. Вони навіть погодилися на страту його за це. А це тому, що мудрі євреї чітко усвідомили, що коли визнають науку Ісуса Христа, то ніколи не стануть вільним народом.

Своє покликання рунвіри вбачають не в зневажанні якоїсь із наявних в Україні релігій, а в тому, щоб довести українцям, що вони не є якимсь гіршим, ніж інші, народом. „Філософією рабства” називає Силенко твердження, що без чужої, запозиченої від інших народів віри вони не можуть бути віруючими.

„Я вірю, що для Українців розум український є вистачаючим, – пише він. – І склад душі української багатий емоціями, енергією, благородством. Головне – збагнути: щоб МИ були

⁸ Лев Силенко, *Станьмо архітекторами свого щастя* [в:] Голос України, 1992, 27 травня.

⁹ Там само.

МИ, нам потрібна нова філософія життя. Ми повинні по-новому ставитися до себе й до сусідів”¹⁰.

Згідно із силенківським вченням цілісна духовна суть народу існує лише тоді, коли відсутнє розмежування національного і релігійного. Українською любов’ю треба і можна любити Україну, наголошує Вчитель, а не греко-католицькою чи греко-православною. Чим вища національна свідомість, тим тяжче народ іноземними релігіями роз’єднати, знесилити, протиставити.

Проте, розглядаючи РУНВіру як єдиновірний шлях українців до самого себе, свого національного Я, Силенко змиряється з тим, що в Україні християнство є і буде, бо ж є і будуть люди, розум і душу яких воно повністю задовольняє. Але це задоволення відбувається своєрідно. Адже українці, як це зауважує Силенко в „Мага Вірі”, є християнами тільки за назвою.

„За складом же своєї психіки вони були і завжди будуть рідновірами (життєрадісними, розспіваними дітьми Матері-Природи). Українці залюблені в Природу, обожають її і до її явищ ставляться як до добродіїв”¹¹.

Рунвіри вшановують лише образ Батька Оря і Матері Лель. „Наші Родоначальники – Тато Орь і Мати Лель – започаткували Першу епоху Трипільської хліборобської культури і цивілізації, – пише часопис „Самобуття Україна”, – і це було на території України 6500 років тому. Символізуючи це, на образі Мама Лель біля її стіп стоять колоски, а біля Тата Оря стоїть первоплуг. Орь був першим орачем (Орем). Звідси – оріяни, Оріяна”. Відтак Л. Силенко „віднайшов нам рідних Родоначальників і тепер ми не будемо йти на ложе Авраама”¹². Емблемою РУНВіри є тризуб (або трисуття) в обрамленні сонячного проміння. Але святе знамено Дажбоже Л. Силенко називає не Тризубом, а Трисуттям. А це тому, що, згідно із світоглядом наших Предків, у світі Людини діють три Головні Суті: Яв – світ явний, матеріальний; Нав – світ не явний, духовний; Прав – світ правил матеріального і духовного життя. Щоб Людина була успішною, гармонійною у своєму житті, вона повинна жити так, щоб між Тілом і Духом була керована певними Правилами узгодженість.

Трисуття було божественним знаменом у трипільців, що засвідчують чисельні археологічні знахідки.

„В цій емблемі говорить Лев Силенко, – втілений заповіт наших предків, який має немеркнучий зміст: розумними правилами (законами) самовдосконалюй духовну і тілесну силу – і переможеш сили темряви й сам ошчасливишся добром”¹³.

Трисуття як знамено Дажбоже є обов’язковою належністю Святинь РУНВіри. Воно знаменує Точність, Порядок, Організованість, духовну самодисципліну і Три основи – Яв (матеріальний світ), Нав (духовний світ) і Прав (Правила існування духовного і матеріального світів).

Обряди РУНВіри просякнуті національним духом. Проводячи богослужіння, рунтати згадують Прабатька українського народу Арія, Заратустру, Анахарсиса, Таргітая, Будду, Аттілу, Олега Віщого, князя Святослава Ігоревича, його сина Ярополка, Данила Галицького, козацтво, гетьманів, січових стрільців, воїнів

¹⁰ Святе вчення. Силенкова віра в Дажбога, с. 236.

¹¹ Там само, с. 113.

¹² Самобуття Україна, 1988, № 263–264, с. 229.

¹³ Лев Силенко, Станьмо архітекторами свого щастя [в:] Голос України, 1992, 27 травня.

УПА, а також видатних діячів українського духу – Г. Сковороду, Т. Шевченка, Л. Українку, І. Франка, Ю. Шаргея (Кондратюка) та С. Корольова. Під час проведення ритуалів, поряд з молитвами Дажбогу, гімнами-прославляннями його, звучать популярні українські народні пісні та думи, вірші Т. Шевченка та інших знаних в Україні поетів.

РУНВіра виступає за переосмислення побутуючих серед українців колядок, щедрівок, веснянок, оскільки вони мають лише рідну форму, а зміст у них – чужий.

„У них славиться Віфлісем, Єрусалим, Йордан, звеличується чужа духовна культура, – зазначає Л. Силенко. – Тому їм треба повернути наш зміст – славлення Природи України, воїнів-богатирів хліборобства”.

Особливістю РУНВіри є те, що вона прагне постати як сучасна релігія. Вона не повертає своїх вірних до часів дохристиянських, назад до багатобожжя та ідолопоклонства. Проте, відзначимо тут це, в ній водночас виявлена шанобливість щодо політеїстичної віри наших Предків, їхніх божеств, названих різними іменами і наділених різними обов'язками. „Ніхто не має права їх чіпати. Многобожжя було шляхом їхнього духовного життя”, – зауважує Л. Силенко.

Але оскільки рівень релігійних понять залежить від духовного розвитку людини, то є свята таїна, згідно якої „дід і бабуся хочуть, щоб їхні внуки були кращими, як вони, були багатшими, як вони. Уміли покращувати, вдосконалювати, збагачувати дідівські звичаї, дідівський рівень духовності”. Саме цим, за переконання Л. Силенка, й була зумовлена необхідність „в ім'я спасіння Потомків провести реформування Віри наших Предків й дати звіщення віри в єдиносущого Господа з ім'ям Дажбог”.

Заперечуючи тим, хто розглядає Дажбожу Віру як вигадку, Силенко відповідає, що „нешасним є той народ, який сам не здатний нічого видумати, винайти, придумати, а відтак користується чужими вигадками”. Великі вчителі Конфуцій, Заратустра, Будда, Христос видумали свої вчення, але ж це ніскільки не применшує їх значимість, оскільки цими видумками вони збагатили духовне життя людства.

Але повторимося тут ще раз. Уважне вивчення віровчення і обрядової практики РУНВіри засвідчує те, що від віри Предків в ній залишилося лише ім'я Бога – Дажбог. Решта – це витвір духовного вчителя конфесії Лева Силенка. Тому немає якихось підстав відносити РУНВіру до язичництва чи неоязичництва. На I Соборі цієї нової, як для українців, релігії у 1972 р. було однозначно заявлено, що рунвір „не визнає жодних поганських богів...”. Ставлення Вчителя до християнства войовничо негативне і за стилем (та й змістом) подеколи дещо нагадує атеїстичну критику його.

РУНВіра істотно відрізняється й від християнства. На відміну від антропоморфізованого Бога християнства, якого нібито ніхто не бачив і він, згідно з Біблією, тільки „є”, а в оповідях Старого Завіту ходить по Саду Едема в пошуках Адама, вступає в людські відносини із земними людьми, Дажбог є безособистнісним, не постає в ролі творця світу, бо ж останній „вічно був, є і буде”.

Рунвіри не мають поняття месії, спасителя, яке є основним у християнстві. „Спасай себе без допомоги спасителя. Визволяй себе без допомоги визволителя. Звільняйся від гріхів без гріховідпустителя”, – закликає Лев Силенко. РУНВіра

також не сприймає християнський принцип всезагальної любові, в т.ч. й до ворога. „Тільки той вміє любити, хто вміє ненавидіти”, – пише Л. Силенко в „Мага Вірі”. „Любов стає нещастям, коли вона не рождена ненавистю”.

У вченні рунвірів немає чогось такого, що нагадувало б ідеї християнського милосердя і всепрощення. „Вороги народу твого – твої особисті вороги, – вчить „Мага Віра”. – Вороги твого ворога – твої приятелі. Друзі твого ворога – твої вороги. Приятелі твоїх приятелів – твої приятелі”. Відтак не любити слід тих, хто коїть злочин, а ненавидіти їх.

На відміну від християнства, яке постійно повчає не любити світ, закликає принижувати своє Его, бо ж гординя – гріх, рунвірство утверджує „повноцінне Я”, „незалежне Я”, „творче Я” людини. Силенко вчить не самопринижуватися, а самоощасливлюватися, самовдосконалюватися. Вчитель закликає до самовпевненості, не піддаватися в ім'я Дажбога якійсь аскезі, а зростати духовно й фізично, віддаючи всі свої сили і вміння рідній землі і рідному народу. „Живеш на Землі – думай про неї, покращуй її і вдосконалюй себе”. Відтак, згідно з РУНВірою, нічого надіятися на якесь щасливе життя на небі, бо „там немає чим дихати і від холоду все леденіє”, і не треба сподіватися на якесь чудо, а жити на Землі землею, не відмовлятися в ім'я якогось позанаціонального чи інонаціонального бога від свого рідного, національного.

Любов до Дажбога у рунвірів ототожнюється з любов'ю до власного народу, його історії і культури, з любов'ю до власної національної незалежності. Ця любов має виявлятися не в голому прославленні Дажбога, а в активному збереженні і розвитку духовних та природних скарбів України.

Уважне вивчення віровчення, обрядової практики і способу життя послідовників Рідної Української Національної Віри дає підставу для виокремлення таких особливостей цієї конфесії:

1. Монотеїстичність, особливістю якої є рафінований пантеїзм. Дажбог, за Силенком, є промислителем, а не творцем, хоч ім'я його й перекладається „Датель буття”. Оскільки світ вічний, то для Бога в ньому залишається місце Енергії, Світла. Він – Всюдисущий, бо ж його можна бачити в зорях небесних, в променях Сонця, у пелюстці квітки, у шепоті золотоколосих нив, у непорочній природі планети Земля та ін. В цьому багатослів'ї характеристик інколи тяжко зрозуміти і власне виокремити те, що ж є Дажбогом, а що просто обожненням в розумінні возвеличення й славлення. Зауважу, що із вчення Силенка вийшов зрештою не абсолютний монотеїзм, на чому він постійно наголошує, а абсолютний пантеїзм.

2. Штучність, певна умоглядність у визначенні догматичної системи і культової практики. Це деякою мірою визнає сам Вчитель у своїй „Мага Вірі”. „Віри в світі немає, – пише Л. Силенко, – а коли є, то лише та, яку ти сам створив. Це – твоя Дитина. Відважні і розумні люди віри не шукають. Вони самі її творять”. Наголошуючи на тому, що РУНВіра – це по-новому осмислена, реформована Віра батьків, Силенко цим нічого не сказав, оскільки від віри останніх в його вченні збереглося лише ім'я одного з язичницьких божеств – Дажбога, а решта його реформувань йде на ґрунті дещо по-іншому сказаної іудео-християнської традиції, часто з простою або ж опосередкованою заміною „ікс” на „ігрек”.

3. Кеносистичність, виявом чого є прагнення утвердити думку про Богданність Лева Силенка і його сакральню визначену місію в долі українства.

4. Авторитарність, яка виражається в прагненнях фундатора РУНВіри перетворити її сповідників в безапеляційних реципієнтів його вчення і механічних виконавців визначених ним форм проведення обрядів тощо. Ця риса виражається також у прагненні Л. Силенка виокремити себе як керівника (на зразок культу царя) із оточення звичайних людей, холопів-гречкосіїв, одноосібно приймати, призначувати чи змішувати, як в діаспорі, так і в Україні, того або іншого керівника управлінських структур рунвірів (навіть демократично обраного спільнотою).

5. Месіанськість, яка подеколи межує з образою тих українців, які сповідують іншу, а не Дажбожу віру, бо ж наголошується, що лише остання може сформулювати в українців національну самосвідомість, стати засобом утвердження національного суверенітету України, а українець за народженням поза цим не зможе стати українцем за духом, за своєю свідомістю.

6. Фантазійність, яка виражається в зрозумілих для кожного українця прагненнях Лева Силенка безапеляційно вивести історію українства із Трипільської доби, приписати їй давнім світосприйняттям такий хід мислення, який би зрештою підтвердив сформовані ним основи Дажбожої віри.

7. Національністність, яка виражається не тільки у відстоюванні РУНВіри як єдиної національної релігії українців, а й у ставленні до інших в Україні сущих релігій як чужоземних і шкідливих для долі українського народу. Вчення Л.Силенка постає не як установка на те, як людина має налагоджувати свої відносини з Богом, а як обґрунтування необхідності кожному народу мати своє, національне бачення його.

8. Толерантність, яка обґрунтовується тим, що всі з існуючих релігій є всього-на-всього національним осягненням різними етносами єдиного Бога, а відтак мають право на таке ж існування як і Українська Національна Віра, але все таки в межах своїх держав, своїх народів.

Незважаючи на загалом конструктивні засади віровчення РУНВіри, які приваблюють насамперед своєю загальнолюдськістю і які практично характеризують всі релігії, рунвірство важко приживається в Україні. Причини цього різні. Пов'язані вони не лише із вченням Лева Силенка, його особливостями та надмірною заетнізацією.

Відпорною силою щодо РУНВіри виступає: і сформована віками в Україні православна релігійна традиція, що всіляко протидіє їй; і подекуди, всупереч принципам свободи віровизнаний, активна протидія поширенню РУНВіри з боку місцевої влади й християнських церков; і духовна зденаціоналізація значної частини українців; і закордонне походження течії; і ті чвари, які переповнюють десь до п'яти всеукраїнських центрів цього руху. Відзначимо й те, що послідовники конфесії надто пасивні у пропаганді вчення Л.Силенка. Не помилюся, якщо скажу, що в поширенні його спостерігається повна стихія.

Динаміку росту РУНВіри в Україні відображають такі цифри офіційно зафіксованих Держкомом релігій України діючих її громад у відповідних роках: 1991 р. – 3; 1992 р. – 16; 1993 р. – 17; 1994 р. – 29; 1995 р. – 33; 1996 р. – 31; 1997 р. – 37; 1998 р. – 43; 1999 р. – 53; 2000 р. – 51; 2001р. – 54. Згідно інформації за 2002 р. в Україні діяло 48 громад РУНВіри, 6 – громад Священної Ради

Об'єднання синів і дочок України рідної української віри, 13 – Собору Рідної української віри, 4 – українських язичників (рідновірів), 4 – незалежних громад Рідної віри, 4 – давньослов'янські релігійні громади та ін. Зареєстровано також Слов'янський ведичний рух „Хора-Хорс”.

Проте сама по собі ця арифметика ще нічого не говорить. На відміну від громад християнських течій, станиці рідновірів і рунвістів нечисельні, подеколи – одна-дві сім'ї. Деякі з них значаться за першою своєю реєстрацією, хоча насправді, як релігійні об'єднання, вже й не існують. Подеколи вони поставали не як релігійна громада, а скоріше як своєрідний історико-етнографічний гурток, зорієнтований на відтворення давньої, правда, дещо модернізованої, релігійності українства. Відзначимо тут також і те, що не прийняло РУНВіру село, хоч, здавалося б, вона мала б знайти там більше своїх послідовників, ніж в місті.

В містах до РУНВіри потягнулася національно орієнтована інтелігенція, яка сприймає її переважно не як релігійну систему, а як об'єднання вірних за національним інтересом. Інтелігенцію приваблює в РУНВірі її національний дух, відродження прадавніх пластів нашої історії, ідея месіанської ролі України у світі, прагнення забезпечити українству право на окреме місце в духовному житті людства, заглиблення українства у світову історію. Тому й чуються із Спрінг Глену застереження, що „РУНВіра – не партія. РУНВіра – релігія”.

Але рунвірство в Україні не є організаційно єдиним. Розколи і протиріччя в русі рунвірства в Україні з кожним роком наростали і наростають.

Нині важко назвати не тільки точну цифру послідовників РУНВіри в Україні, а й взагалі кількість її громад, визначитися в тому, які громади стоять на позиціях силенкіянства, а які існують просто як громади РУНВіри, з якими із них підтримує зв'язок Лев Силенко, а які відлучив з числа своїх послідовників. Важко також нині сказати, скільки в Україні існує центрів РУНВіри і в якому відношенні вони знаходяться з Левом Силенком, з одного боку, і з Святинею Оріяни, з другого.

Подальший розвиток рунвірства-неоязичництва в Україні виявився у двох формах. З одного боку, бачимо прагнення зняти рідновірство і рунвірство в якомусь синкретичному поєднанні віроповчальних засад їх, а з другого – прагнення утворити якусь організаційну структуру, що поєднувала б всі рідновіровські рухи, але водночас залишала право кожного з них на самовираження.

28–29 жовтня 2000 р. у Вінниці одинадцять рунвірських громад утворили Собор Рідної Української Віри, прийнявши на Установчому з'їзді Собору Статут цього нового релігійного об'єднання, його Символ віри і символіку. Собором було обране своє Духовне Управління. Головою останнього став священник Орій (Олег Безверхий). Саме цей Собор започаткував третій етап у розвитку рідновірства в Україні, Він постав як той синтез з відомого гегелівського закону діалектики про заперечення заперечення.

Якщо своїми Пророками Собор РУВ вважає Тараса Шевченка, Лесю Українку та Василя Стуса, то Духовними Вчителями – В. Шаяна, Л. Силенка, М. Шкаврितко, Ю. Лісового, Я. Орїона та С. Кокряцького. Основи віровчення новоствореного Собору Рідної Віри його духовний лідер Олег Безверхий подав у видрукуваній ним у Вінниці ще в 1996 році книзі „Рідна Віра”. На відміну від язичницького політеїстичного бачення, яке подає В. Шаян в своїй „Віра предків

наших” чи волхвиня українських неоязичників Г. Лозко у своїх чисельних виданнях, зокрема в редактованому нею часописі „Сварог”, в працях О. Безверного обстоюється віра в Єдиного Бога під ім'ям Дажбог, обґрунтовується можливість містичного пізнання людиною Бога і Духовного Світу, описано релігійну реальність, розглянуто ієрархію Духовних Сил, будову та закони Духовного Світу. Викладені в книзі О. Безверного Заповіді Рідної Віри включають вірність Дажбогу й Україні. В цьому вчення Собору РУВ співпадає з рунвірством. Земне життя в ньому постає як випробування, коли не можна жити одним днем, жити, не відповідаючи за свої вчинки й безвідповідально порушувати моральні правила Рідної Віри. Останні включають заборону на нечисті думки, несправедливе завдання болю ближньому, обман його. Навпаки, ближньому слід допомагати і водночас постійно вдосконалювати своє тіло й дух.

Якщо українських язичників, зокрема Галину Лозко, Олег Безверхий звинувачує в розумінні Духовних Сил як фантазії, то рунвірство він критикує за „матеріалізм на практиці”, бо ж, визнаючи існування духовної реальності, вони дії Дажбожі розглядають як матеріальні, заперечують можливість якихось стосунків людини з Богом, необхідність опікування людиною посмертним існуванням своєї душі, утверджують матеріальні цінності та культ земного життя.

О. Безверхий вважає, що як язичники, так і силенкіяни мають матеріалістичне за своєю суттю вчення, в той час як рідновірство України потребує створення своєї містичної школи, оскільки „лише через містичне пізнання може бути створена істинна теологія Рідної Віри”¹⁴.

Собор рідновірів обстоює думку про надзвичайно високий духовний рівень дохристиянської релігії українців, її тісний зв'язок з релігіями шумерів і арій, про арійсько-українську єдність. Той Єдиний Бог Всесвіту, якого арії у Ведах називають ім'ям „Єдиний”, в українців отримав ім'я Дажбог.

Символ віри Собору РУВ включає три положення: Дажбог – могутній, справедливий, сонцесяйний, всedayний Господь України та Українського Народу; Україна – це Свята Земля, яку обрав Господь Дажбог і благословив бути Батьківщиною моїх Арійських Предків і мого Українського Народу; у Всесвіті діють Боги Рідної Української Віри, які є проявом Сили Божої в земному житті.

Одержані від знахарських рідновірських родів основи віровчення Собор подає у вигляді семи положень, а саме:

1. Всесвіт складається із трьох Світів – Прави, Нави і Яви. Якщо в Божественному Світі Прави перебуває Господь Бог – Могутня Духовна Особистість, що утворена недоступними для сприйняття божественними енергіями і здатна впливати на життя людей в Земному Світі, то Нава, включаючи недоступні для відчуттів духовні енергії сприймає в себе після смерті людини її енергетичну основу – дух. Ява – це Земний Світ. Він включає, крім божественних і духовних енергій, речовинну і фізичні поля, Землю, Сонячну Систему та небесні тіла, що є частиною Матеріального Космосу.

2. Найдосконалішою Духовною Особистістю, що перебуває в центрі Прави, є Господь Дажбог – найвища мудрість, найвища сила і найвище добро.

¹⁴ О. Безверхий, *Рідна Віра*, Вінниця 1996, с. 8.

3. Обрана Богом свята Дажбожа Земля Україна, будучи пронизаною божественними енергіями, що утворюють живе духовне тіло, постає в якості духовного центру людства.

4. Обраний Богом для здійснення свого задуму на Землі і для вдосконалення людства Арійський Народ став кровним нащадком Українського Народу – будівничого Дажбожої України на Землі.

5. Для здійснення великих намірів Господь Дажбог повернув раніше знищених чужинськими демонічними силами Великих Духів Своїх у Земний Світ. Вони – Боги Рідної Віри.

6. Духовними діями в Земному Світі допомагають українцям їхні предки, які знаходяться у Вирії – Духовній Україні.

7. Найсильнішими з останніх є духи тих людей з Вирію, які пробуджували в українців рідну духовність і рішуче відкидали чужовір'я. Вони – Пророки України. Це – Тарас Шевченко, Леся Українка і Василь Стус. Через них надходять від Господа Дажбога потужні потоки духовної сили.

В Рідній Українській Вірі відновлено духовний зміст українських народних свят та пов'язані з ними, невидимі для пересічної людини, духовні явища. Особливо вшановують соборяни Різдво Світла Дажбожого, бо ж пов'язують його з народженням особливої духовної сили рідновірів. Сила Різдва народжує в українців нові духовні якості, зцілює їх душі, народжує нову силу бажань і прагнень.

Основою вчення про особистість у Соборі Рідної Віри є переконання в унікальності та величезному значенні земного втілення душі рідновіра. В земному тілі душа набуває неповторних можливостей змінити себе, розвинути свої можливості, стати досконалішою. Джерелом релігійності у Соборі вважається передусім духовне пізнання. Проте, у випадку необхідності, таким джерелом може постати довіра до духовних авторитетів, чії знання, за умови докладання значних зусиль, можуть бути отримані та перевірені кожним віруючим самостійно.

Рідна Українська Віра вважає своїм прямим обов'язком забезпечення повноцінного і гармонійного земного життя людини в єдності її духовних і матеріальних потреб. „Релігія повинна захистити здоров'я людини, допомогти їй здійснити важливі для її життя цілі, допомогти будувати відносини з людьми”, – повчає священник Орій.

Рідновіри-сонцепоклонники (як вони ще себе подеколи називають) уникають гострої критики на адресу християнства. В їх вченні деякою мірою навіть відчувається його дух, зокрема в розумінні земного і позаземного життя людини й її душі. У сприйнятті вчення про карму маємо навіть запозичення з індуїзму.

Основною причиною, яка спонукала в минулі роки сильні громади ОСІДУ РУНВіри, зокрема вінницькі та запорізькі, залишити рунвірство, була, на думку О. Безверхого, криза рідновірівського руху, яка виражалася у певному застої в ньому, відсутності компетентного керівництва, захопленні штучним релігійними вченнями на кшталт „силенкіянства”, роз'єднанні громад. Визначаючи перспективи Собору РУВ, О. Безверхий сказав, що його покликанням є „нести Світло Дажбоже Українському Народу, встановити добрі та міцні стосунки між громадами, працювати для зростання кожної громади Собору, підготувати вмілих та обізнаних духовних осіб, забезпечити будівництво

храмів Собору Рідної Української віри"¹⁵. Собор РУВ розглядає РУНВіру як штучну віру, неорелігію, бо ж вона докорінно відрізняється від автентичної предківської Рідної Української Віри. Він з обуренням сприймає прагнення ОСІД РУНВіри України, очолюваного Б. Островським, нав'язати деяким громадам Собору своє світорозуміння, провести зміни в їх керівництві тощо. Проте Собор вважає РУНВіру, як і „українських язичників”, очолюваних Г. Лозко, своїми потенційними союзниками¹⁶.

Характерною особливістю Собору Рідної Української Віри є глибока внутрішня, не обрядово-награна релігійність його віруючих. В Соборі (чого немає в інших рідновірів) обов'язковими є щоденні молитви, відвідування щотижневих Богослужінь, діє інституту духовного цілительства, наявна медитативна практика. Віруючі Собору переконані в об'єктивному існуванні духовних сил і духовних явищ та їх значному впливі на земне життя людини¹⁷.

Але якщо Собор Рідної Віри прагне поєднати рідновірство України на основі пошуків того спільного, що мають у своєму віровченні і обрядовій практиці його течії і ще більшого теоретичного обґрунтування права язичництва на відродження, то відомий історик Юрій Шилів взяв на себе місію провести в лютому 2003 р. Форум рідновірів України як перший історичний приклад доброї, спільної волі хранителів і продовжувачів Рідної Української Віри. На Форум були запрошені представники зі всіх рідновірських конфесій з метою „узгодження поглядів та дій”, обрання Координаційної ради з постійно діючими комісіями з конкретних питань. Зауваживши на необхідності припинення в будь-яких формах взаємної критики світоглядних засад різних гілок рідновірського руху як шкідливого чинника для його поступу, Форум зорієнтував увагу рідновірів на відродженні українцями своїх витоків – Святинь, Свят, Історії, Віри, Звичаїв, Мови. Серед фактологічно-теоретичної бази ідейного єднання рідновірів було названо на Форумі не лише „Велесову Книгу” і „Кобзар” Т. Шевченка, але й канонічні тексти В. Шаяна і Л. Силенка, а також праці Ю. Шилова і Г. Лозко. У Вступному слові на Форумі Ю. Шилів наголосив на тому, що „окрім спільної ідеології Рідної Української віри, кожне угруповання рідновірів, звичайно, може мати власні уподобання та традиції... Крім загальних, кожний осередок рідновірів мусить мати й місцеві святині”.

Форум рідновірів наголосив, що вшанованим ним Богом є „Єдиносущий Сварог (втілений у Сонячний Зодіак, Всесвітньо-Річне Коло) в розмаїтті Троїстих Його іпостасей”. Окрім цього Бога, до пошанованих Форум вводить (і це вже нове) Спасителів рідновірів – КолоДія-Масляну, а також Богатиря-Мамая (за араттсько-сколотською та арійсько-оріянською традиціями, за Спасом Козацького Звичаю).

Виходячи з того, що в основі будь-якої національної ідеї лежать національні святині, Форум чітко назвав ті пам'ятки минувшини і сьогодення українського народу, які варті збереження і вшанування. Серед них священні тексти Кам'яної Могили, „Велесова Книга”, острів Хортиця, міста і села найпершої у світі

¹⁵ Вісник Собору Рідної Української Віри, 2001, № 1.

¹⁶ Там само.

¹⁷ О. Безверхий, *Собор Рідної Української Віри* [в:] Релігійна панорама, 2002, №4, с. 59–67.

держави Аратти (трипільська археологічна культура), арійські кургани, міста і кургани кіммерійців та скіфів, Зміїні вали, історичний центр Києва та ін.

Характерним є те, що, на відміну від позиції передуючих течій рідновірства, Форум не визначив християнство як свого ворога і не відмежувався від святинь християнських часів, серед яких значаться Києво-Печерська Лавра, Софійський собор, Видубецький монастир Києва, бо ж в дохристиянські часи на тих місцях стояли язичницькі святилища і там залишився жити Дух прашурів. До списку українських святинь Форум включив з правом подальшої редакції класичні твори від Г. Сковороди й Т. Шевченка до І. Франка та Л. Силенка. Святинями названо також Герб, Прапор і Гімн України.

„Спільним критерієм наведеного списку національних святинь України, – говориться у Зверненні Форуму до Президента, Верховної Ради та Уряду України, – є наявність в них загальнолюдської (архетипової, суттєвої, божественної-польової, з позицій сучасної науки) глибини, а не лише поверхових ознак політичного, формального, речовинного рівня. Бо ж суспільні зв'язки, уособлені Святинами, не обмежуються етносом, територією, епохою, а сягають нащадків і прашурів нині живущих, Божественних глибин і Всесвіту, людського сства”.

Форум українських рідновірів не відкинув щодо себе термін язичництва, бо ж, як зазначав у своєму Вступному слові при відкритті Ю. Шилов, „означає він – у перекладі з давньоруської на сучасну термінологію – націоналізм. Відтак рідновіри є націоналістами”. І в цьому їх прогресивність, бо ж вони мають можливість зреалізувати конкретні задатки нації-народу, „рятувати цивілізацію від інфаркту” – пропагованого Біблією „кінця світу” чи марксизмом „світової революції”. Синкретична риса язичництва, на думку Ю. Шилова, дає можливість зняти суперечності між побутовими, священними, релігійними, науковими та іншими проявами культури.

„Язичництву й неоязичництву притаманна перевага польового, тобто духовного, суттєвого над речовинним, тілесним, формальним, – наголошує він. – Відкрите сучасною наукою Інформаційне поле – це те ж саме, що й Всезнаючий Бог в уявленні наших прашурів... Звідси висновок: рідновіри мають осягти якісно нову, неоязичницьку глибину Бога й Спасельства. Українці вже мають всі можливості вийти на цей рівень світової культури й очолити її прогресивний, неонаціоналістичний рух”.

Я не стану тут розглядати ще деякі рідновірські течії, що з'явилися в останні 10–15 років на теренах України. Тут і огніщани (прихильники язичницького бога Перуна), і ладовіри, і слов'янсько-ведичний рух „Хара-Хорс”. Маємо велике різноманіття конкуруючих між собою рідновірських спільнот. Навіть в одній конфесії вони можуть мати водночас декілька своїх варіантів. Нині складно навіть сказати, скільки маємо зараз в країні духовних центрів РУНВіри і хто є головою по Україні ОСІДУ РУНВіри – Богдан Островський, Володимир Чорний, Богдан Савченко, а чи ж хтось із Черкас. Так само важко визначитися і з тим, де ж знаходиться цей центр – в Києві, Черкасах, Львові, а чи в Хмельницькому. Релігійно-духовне життя українців значною мірою нагадує їх політичне життя, де надто багато гетьманів, а в РУНВірі – рунтат. Ось тільки невідомо, скільки ці рунтати мають під своїм проводом вірних в підпорядкованих їм громадах. Чогось думаю, що разом не більше, як в одній якійсь сильній сільській православній чи греко-католицькій парафії.

Рунвірство в жодній із своїх конфесій не стало в Україні масовим явищем. Маємо захоплення ним лише окремих осіб і то переважно з української інтелігенції, яка в силу тих чи інших мотивів не вдовольнилася християнством.

Відсутність в рунвірів України із-за фінансової скрути своїх масових періодичних видань, відсутність можливості вийти на радіо і телебачення спричиняє те, що їх міркування щодо нинішньої ситуації в Україні і її релігійному житті залишаються знаними лише невеличкому колу людей. А між тим останнім часом в своїх часописах послідовники РУНВіри все частіше прагнуть з позицій своєї конфесії дати оцінку тим політичним процесам, які відбуваються в нашій країні. При цьому виявляється їх прихильність до діяльності національно-демократичних лідерів і партій, засуджуються олігархи і комуністи.

Що об'єднує різні рунвірівські течії, то це національний оптимізм. „Вороги України вірять, що українці не збудують самі для себе державу, бо їх ослабляє дух анархізму, самопоїдання і роз'єднання. Тому вірні РУНВіри повинні своїм поведженням демонструвати перед світом, що українці стають новими людьми, самодисциплінованими будівниками рідної Держави”, – закликає один з листів до рунвірів із Оріяни (липень, 1995).

Отже, світобачення рідновірів сформоване історією і долею України. Але якщо більшість українців бачить її духовне майбуття на шляхах відродження власне Українського Християнства, яке є нашою національною традицією, то рідновіри і рунвіри не довіряють християнству. І тут сказати, що вони абсолютно неправі, не можна. Православне християнство відгороджувало Україну впродовж століть від досягнень світової цивілізації, спричинило на її теренах міжконфесійне і міжцерковне протистояння, сприяло винищенню здобутків нашого народу дохристиянської доби. Рідновірство (і в цьому його національна значимість) шукає той важіль, який міг би утвердити в українцях українство і який би послужив духовною основою відродження ними своєї національної державності.

Мені більше імponує вчення рідновірства про велич людини, ніж те святоотецьке розуміння її як немічної істоти, яка має все своє життя (якщо його можна із-за цього ще й назвати людським життям) віддати на підготовку до щасливого потойбіччя. Вважаю, що в цьому рідновірство ближче стоїть до Біблії (а воно її не заперечує, бо ж розглядає як священну книгу, але іншого народу), ніж той клір, який, в ім'я одержання для себе пожертв і доходів, залякує мирян страшним потойбіччям, нехтуючи тим, що людина створена за образом і подобою Бога. Відтак вона має не скиглити, а розвивати в собі задатки творця і діяча, пізнавати й утверджуватися, а не старцювати перед Богом зі словами „подай”, „допоможи”, „помилуй” та ін.

Рідновірство і зокрема Лев Силенко заставили задуматися і над тим, що кожний народ йде до Бога своєю дорогою. Навіть християнство українця не тотожне християнству московита, що засвідчує наша обрядово-календарна побутовість.

При розгляді історії релігії в Україні ми часто ще йдемо за нав'язаними православно-богословськими оцінками її, невиправдано нехтуючи при цьому порівняльно-історичним підходом до аналізу явищ. А між тим, коли припустити, що Володимирова реформа язичництва початку 80-х років Х ст. мала б успіх, то

чи можна з впевненістю сказати, що язичництво не було б у нас на тому ж самому рівні, якого пізніше досягло православ'я – рівні ідеологічного захисника влади? В такому разі в язичництві від його природності як релігії залишалось б з кожним століття все менше і менше.

Проте, функціонуючи в поліконфесійному середовищі, рідновірству слід рахуватися з реаліями релігійного життя, визнавати те, що історію заднім числом не перепишеш, а її данність (навіть ту, що є) можна повернути на шлях служіння Україні, українському народу в цей складний час одержаного ним останнього шансу на національне виживання. Не відштовхувати слід рідновірам і рунвірам від себе українців-християн (подеколи навіть в образливій формі), а шукати шляхи до співпраці з ними в ім'я спільної мети, яка зветься УКРАЇНА.